

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Демченко О.М.

Донецький державний університет управління

У статті розглянуто соціально-економічні проблеми вугледобувних регіонів в період трансформації вугільної галузі України.

Актуальність теми. Через значну залежність України від імпорту нафти, природного газу й ядерного палива єдиною надійною ресурсною базою енергетики є вітчизняна вугільна промисловість. Саме вона як постачальник власного виду енергоносіїв гарантує енергетичну безпеку держави. На сьогодні вугілля вважається основним видом палива, промислові запаси якого здатні повністю забезпечити потреби паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України. Вугільна промисловість забезпечує роботою більше мільйона працездатних громадян, що суттєво впливає на процес відтворення життєдіяльності шахтарських міст і селищ.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є виявлення соціальних наслідків реструктуризації вугільної галузі.

Основна частина. Впровадження комплексних структурних перетворень в економіці вугільнопромислових регіонів (в тому числі територіальних утвореннях – шахтарських містах, містечках) привело до утворення диспропорцій в їх соціально-економічному розвитку.

Негативні процеси були зумовлені загальною кризою економіки України, внаслідок чого можливість субсидіювати вугільну галузь суттєво зменшилася. Склалася ситуація, що потребувала проведення докорінного реформування галузі для забезпечення її життєдіяльності.

Оцінки Світового банку, здійснені в січні 1996 р., свідчили, що для відновлення конкурентоспроможності вугільної промисловості України необхідно скоротити витрати на одиницю продукції у середньому на 20%, що вимагало закриття 75 збиткових шахт [1].

Нинішній процес реструктуризації полягає у масовому закритті збиткових шахт, він суттєво впливає на життєдіяльність соціальних груп, зайнятих у галузі, зокрема працівників невиробничої сфери, мешканців шахтарських міст і селищ.

У вугільних регіонах України, насамперед у Донбасі, склалася

особлива інфраструктура, головною особливістю якої є те, що великі шахтарські міста і маленькі селища виникали поряд із шахтами [2]. Таким чином, шахта виступала в ролі головного містобудівного підприємства, навколо якого виникали міста та селища разом із різноманітними об'єктами соціально-побутового призначення: школами, дитячими садками, лікарнями, торговельними мережами тощо. Більша частина цих шахтарських міст та селищ існує фактично тільки за рахунок відрахувань вугільних підприємств до місцевих бюджетів.

Важливими соціальними проблемами вугільних регіонів країни є:

1. зайнятість;
2. заробітна плата;
3. професійні захворювання.

У галузі 58 тис. працівників, що мають професійні хвороби. Поглиблене вивчення поширеності професійних патологій за галузями економіки в Україні показує, що 50% з них припадає на робітників вугільної промисловості.

Викликає занепокоєння стан охорони праці, що залишається незадовільним. У 2000 р. на підприємствах галузі загинуло 316, 2001р. – 294, 2002р. – 267, 2003р. – 217, 2004р. – 200, за 10 місяців 2005р. – 129 чоловік [3].

Аналіз показує, що зниження смертельного травматизму відбувається тільки за рахунок закриття вугледобувних підприємств, скорочення числа очисних і підготовчих забоїв і збільшення інтенсивності виробничих процесів [3].

«Соціальна ціна» 1 млн. тон вугілля, видобутого на шахтах України, в 4 рази більша, ніж на вугільних підприємствах Китаю, в 5 разів - ніж у Франції, в 9 разів - ніж у Чехії, Словаччині та Бельгії, в 14 разів - ніж у Польщі та Німеччині, у 28 разів - ніж у США і в 53 рази - ніж у ПАР і Великобританії (згідно досліджень Світового банку).

Більша частина робітників галузі зосереджена в Донбасі, і якщо розглянути структуру зайнятості населення за галузями Донецької області, то, безумовно, переважає вугільна промисловість (рис. 1).

Закриття збиткових шахт, а також вихід зі складу виробничих об'єднань допоміжних підприємств, призводить до значного скорочення чисельності робітників вугільної галузі.

З метою зменшення негативних наслідків для робітників галузі через їх скорочення доцільно було б вживати наступних заходів:

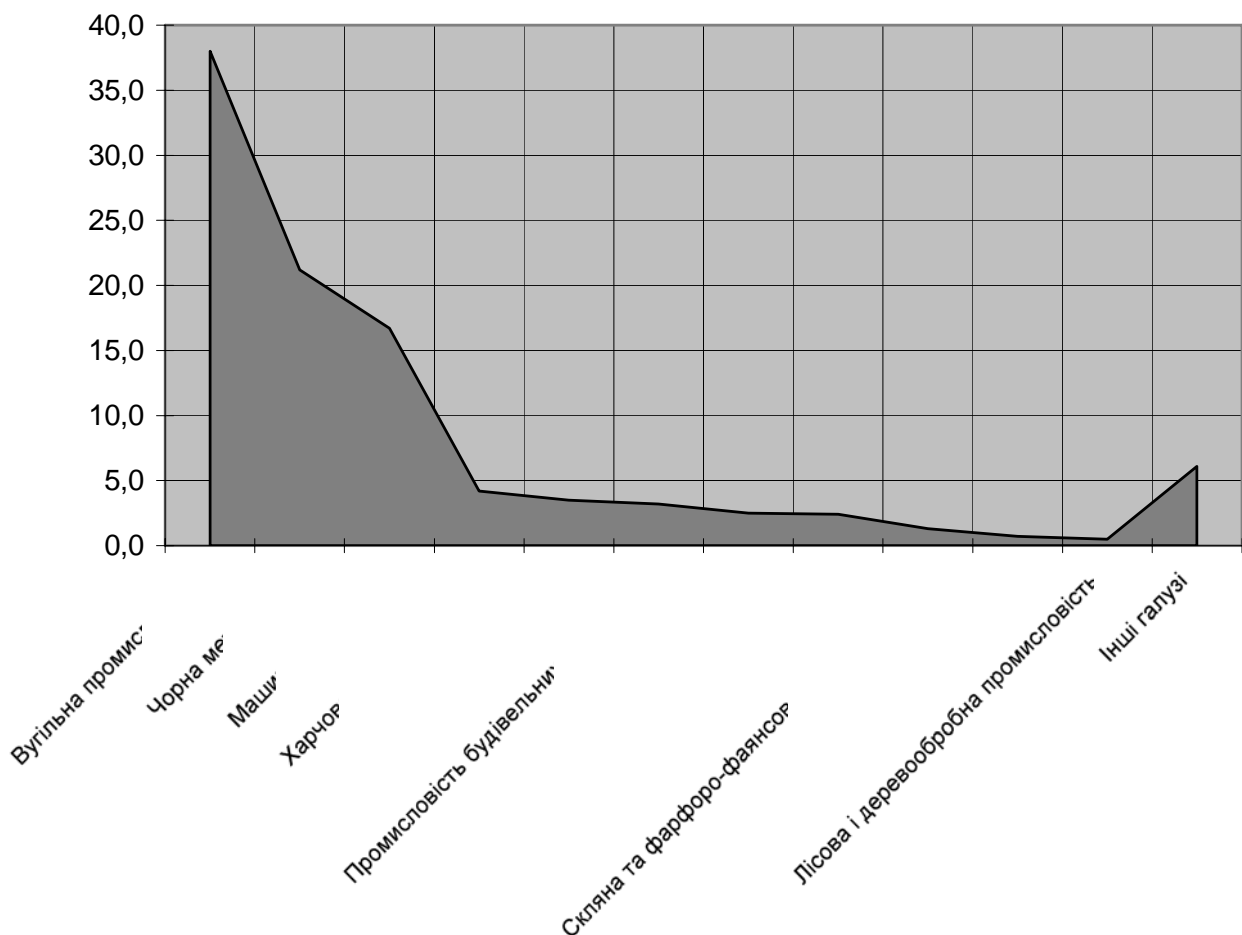

Рис. 1. Структура зайнятості населення Донецької області за галузями промисловості, 2004 рік

- а) при закритті шахти надавати її персоналу можливість вибору між пакетом вихідних компенсацій та переведенням на іншу шахту;
- б) на тих шахтах, що залишаються діючими, також здійснювати компенсаційні виплати робітникам при скороченні їх чисельності.

Заробітна плата шахтарів не є високою порівняно з іншими категоріями робітників. Система визначення рівня заробітної плати централізована, оскільки зумовлена державними та галузевими тарифними угодами, але при цьому значна частина цієї заробітної плати залежить від економічних показників виробничої діяльності. Проте в останні роки у вугільній галузі склалася кризова ситуація з виплатою заробітної плати.

Важливою соціальною проблемою, що потребує негайного вирішення, є наявність у складі виробничих об'єднань об'єктів соціального призначення, серед яких найбільш важливими вважаються:

- а) житлова інфраструктура разом із житлово-комунальними службами;
- б) об'єкти культурного призначення;

в) санаторії, будинки відпочинку, дитячі заклади та ін.

Витрати на утримання соціальної інфраструктури входять до витрат виробництва і безпосередньо впливають на собівартість вугільної продукції. Тому одним із головних завдань у вирішенні цієї проблеми є передача об'єктів соціальної інфраструктури у комунальну власність відповідних адміністративно-територіальних одиниць [5].

Для вирішення соціальних проблем розвитку вугільних регіонів України найбільш ефективним буде сприяння загальному зростанню економіки, а саме, монетарна та фіскальна стабільність, лібералізований режим торгівлі, зрозуміла і передбачувана законодавча база, а також стимулювання розвитку приватного сектора. Можливість інших галузей економіки працевлаштовувати робітників, які залишають вугільну промисловість, буде залежати насамперед від прогресу реформ в областях, де розташовані вугільні шахти.

За даними Світового банку [5] встановлено, що співвідношення зайнятих на шахті і на обслуговуючих підприємствах у невеликих містах і селищах становить приблизно 1:4, а з урахуванням утриманців - ще більше. Звільнення робітників з вугільних підприємств тягне за собою ланцюжок вивільнень і з інших підприємств. Тому при організації працевлаштування на об'єкти зі створеними робочими місцями варто брати до уваги те, що не тільки звільнені за ст. 40 п. 1. КЗОТ України і (або) зайняті на ліквідаціях повинні працевлаштовуватися, але і робітники, що звільнені з підприємств галузевої і соціальної інфраструктури, які обслуговували ліквідоване вугільне підприємство.

Висновки. Катастрофічне погіршення соціально-економічного стану вуглевидобувних регіонів країни та занепад багатьох шахтарських міст і селищ через невважену політику ліквідації неперспективних шахт призводить до тяжких соціальних і екологічних наслідків. Найскладнішим в реалізації структурної перебудови вугільної галузі є скорочення на шахтах робочих місць. При цьому зачіпаються соціально-економічні інтереси не тільки підлягаючих скороченню спеціалістів, але й їх сімей і також деяких інших категорій працівників. Необхідно визнати, що ця проблема - загальнодержавна, і заходи для її вирішення повинні влитися в національну державну програму, розраховану на декілька років з залученням певних інвестиційних капіталів. Щоб успішно реалізувати реіндустріалізацію шахтарських регіонів України, потрібно правильно організувати механізм її виконання, тобто забезпечити правильне і надійне управління фінансовими коштами.

Література:

1. Моніторинг економіки України. – № 1. – 1998. – С. 116-121.
2. Мамонова В. Концептуальні засади творення нової національної системи планування розвитку регіонів // Управління сучасним містом. – 2002. – № 1-3(5). – С. 43-49.
3. Скорбный отчет нового года // Шахтер Украины. – 2006. – 13 января.
4. Долішній М., Козоріз М. Головні напрями стратегії виходу економіки України з кризи // Економіка України. – 1995. – № 4. – С. 30-36.
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1105 “Про додаткові заходи щодо прискорення структурної перебудови вугільної промисловості та поліпшення соціально-економічної ситуації у шахтарських регіонах” від 18 липня 1996 року.
6. Структурная перестройка угольной промышленности Украины. Отчет Мирового Банка. – К., 1996. – С. 23 – 48.